

Edyta Wieczorska

Wydział Projektów Własnych

Departament Programów Infrastrukturalnych

Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

„POIiŚ o przeszłości” – Fundusze Europejskie pomagają odkrywać historię

Wygodne i bezpieczne drogi czy komfortowa i dostępna komunikacja – z tym najczęściej kojarzymy inwestycje infrastrukturalne, których liczba w Polsce stale rośnie. Duża ich część współfinansowana jest przez Fundusze Europejskie. Nie wszyscy jednak zdają sobie sprawę, że projekty te przyczyniają się także do odkrywania historii. Często zdarza się bowiem, że ekipy budowlane podczas prac odkrywają skarby historii ukryte w ziemi. Wtedy na plac budowy wkraczają archeolodzy i konserwatorzy zabytków.

Ślady naszej historii ukryte pod ziemią

Duże projekty infrastrukturalne są realizowane przy wsparciu Funduszy Europejskich z Programu Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). I właśnie podczas realizacji projektów z tego Programu, ku uciechu naukowców – zwłaszcza historyków, dokonano w ostatnich latach wielu odkryć archeologicznych i paleontologicznych.

Okazuje się, że przy realizacji projektów POIiŚ – tych infrastrukturalnych oraz tych z sektora kultury – archeolodzy znajdują tysiące, a często setki tysięcy śladów naszej historii. Prace naukowców nad takimi znaleziskami trwają jeszcze długo po ich odkryciu, dlatego nie wszystkie artefakty odnalezione podczas realizacji projektów POIiŚ można już oglądać w muzeach. Część z nich jest jeszcze poddawana żmudnej konserwacji, a na ekspozycję niektórych nie ma środków w budżetach instytucji kultury.

Instytucja Zarządzająca Programem dba jednak o to, aby choć część tych cennych znalezisk mogła zostać pokazana społeczeństwu. W roku 2020 Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej wydało publikację – album *POLiŚ o przeszłości. Odkrycia archeologiczne i paleontologiczne w trakcie realizacji projektów dofinansowanych ze środków unijnych*, która dostępna jest również w wersji elektronicznej na stronie www.pois.gov.pl/album-archeo. To publikacja, w której historia przeplata się z opisanymi nowoczesnymi inwestycjami infrastrukturalnymi.

14 maja 2021 roku zorganizowano konferencję *on-line* pod tym samym tytułem, której idea, obok przedstawienia projektów dofinansowanych z Funduszy Europejskich w kontekście cennych znalezisk archeologicznych i paleontologicznych dokonanych w miejscach prowadzonych inwestycji POLiŚ, było przybliżenie społeczeństwu, jakie problemy dotyczące ochrony zabytków napotykają beneficjenci realizujący projekty infrastrukturalne w ramach POLiŚ oraz w jaki sposób Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (MFIPR) proponuje je rozwiązywać.

Zapis konferencji jest dostępny na stronie www.pois.gov.pl/konferencja-archeo.

Wystawa w Muzeum Niepodległości w Warszawie

Konferencji towarzyszyło otwarcie wystawy fotografii, prezentujących odkrycia, oraz wybranych eksponatów znalezionych podczas budowy II linii metra w Warszawie. Wystawa udostępniona jest dla zwiedzających w Muzeum Niepodległości (MN) w Warszawie do 31 sierpnia 2021 roku. Ponadto na stronie internetowej www.pois.gov.pl/konferencja-archeo można odbyć wirtualny spacer 3D po ekspozycji.

Organizatorami konferencji oraz wystawy są: Departament Programów Infrastrukturalnych w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej – Instytucja Zarządzająca Programem Infrastruktura i Środowisko 2014–2020, Muzeum Niepodległości w Warszawie oraz Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

Podczas budowy II linii metra w Warszawie, w ramach projektów dofinansowanych z Programu Infrastruktura i Środowisko, natrafiono na wiele ciekawych znalezisk. Niektóre z nich liczą nawet 132 tysiące lat! Są to szczątki zwierząt prehistorycznych, m.in. słonia leśnego i prażubra. Część z tych znalezisk paleontologicznych można obejrzeć w gablotach na wystawie „POLiŚ o przeszłości”. Prezentowane są również artefakty świadczące o trudnej wojennej historii Warszawy.



Wystawa „POIŚ o przeszłości” w Muzeum Niepodległości w Warszawie.
Fotografia ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Wśród innych ciekawych obiektów, prezentowanych na wystawie fotografii, znajdują się także te o niezwykle istotnym znaczeniu dla naszej historii. Do jednych z najbardziej unikatowych odkryć archeologicznych w skali nie tylko Polski, ale całej Europy, należy niewątpliwie stanowisko Bodzia na Kujawach. Przebadane zostało w trakcie działań ratowniczych, prowadzonych w związku z planowaną budową autostrady A1 na odcinku Toruń – Stryków. To tutaj odkryto pozostałości cmentarzyska elit państwa wczesnopiastowskiego. To jedyna tak elitarna nekropolia z czasów pierwszych władców Polski – Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Liczy ona kilkadziesiąt grobów w typie zbliżonym do komorowych, datowanych na koniec X i pierwszą połowę XI wieku. W grobowcach odnaleziono kilkaset paciorków szklanych, srebrnych, z karneolu i kryształu górskiego, wiele srebrnych pierścionków, a także wartościowych elementów uzbrojenia. Najcenniejszym jednak znaleziskiem jest srebrna kaptorga (pojemnik na amulety) z wyobrażeniem drapieżnego ptaka z X–XI wieku. Odkryć dokonano w trakcie realizacji projektu Programu Infrastruktura i Środowisko „Budowa autostrady A1, odcinek Toruń – Stryków”.

Co jeszcze odkryto w trakcie realizacji dużych inwestycji?

Przy budowie drogi ekspresowej nr S17, na odcinku Warszawa – Garwolin, natrafiono na pozostałości po umocnieniach z czasów I i II wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku. Do bardzo cennych znalezisk zaliczono przedmioty z życia codziennego żołnierzy. Były wśród nich m.in. napaśtek i igły do szycia, pudełko po paście do butów, a nawet para kobiecych kolczyków.

Archeologia kojarzy się z pracami w ziemi, jednak istnieje też archeologia podwodna, w której kluczowa jest praca nurków. Ciekawostką są podwodne skarby wydobyte z dna Odry podczas realizacji projektu POIiŚ „Modernizacja toru wodnego Świnoujście – Szczecin do głębokości 12,5 m”. Dokonano tam znalezisk z okresu dwóch wojen światowych, odnaleziono m.in. silnik bombowca amerykańskiego B-17, zwanego „latającą fortecą” oraz elementy ciężkiego krążownika Lützow. Sensacją było jednak odkrycie z okresu średniowiecza – znaleziono miecz, prawdopodobnie XII-wieczny i – co niezwykle – zachowany fragment jego skórzano-drewnianej pochwy.

W Krakowie, podczas budowy nowych odcinków sieci ciepłej w ramach projektu z sektora energetyki, dofinansowanego z Funduszy Europejskich w ramach POIiŚ, odkryto m.in. fragment nieznaną dotychczas ulicy, gdzie znaleziono kosztowności, świadczące o wysokiej randze tego miejsca. Wykopano m.in. ołowianą pieczęć przedstawiającą papieża Pawła II, monety, srebrną i złotą biżuterię oraz bogato zdobione przedmioty codziennego użytku. Odkryto też pozostałości kościoła Świętego Krzyża benedyktynów słowiańskich z XIV wieku.

Natomiast renowacja Teatru Starego w Lublinie dała początek badaniom, które odkryły tajemnice historii symbolicznej stolicy wschodniej Polski, poczynając od pozostałości osady plemiennej, poprzez średniowieczne kamienice mieszczańskie, aż po zabudowę murowaną. Ciekawostką są ślady domów budowanych metodą szachulcową. Technika ta polegała na wypełnieniu drewnianego szkieletu ściany gliną wymieszaną z sieżką i trocinami. W Polsce najczęściej ten typ budownictwa występuje w Sudetach i na Pomorzu.

Najnowsze odkrycie na terenie Lubelszczyzny dokonano w Kraśniku, podczas budowy sieci kanalizacji sanitarnej, współfinansowanej z Funduszy Europejskich z POIiŚ. W trakcie robót ziemnych odnaleziono topór o długości 17,5 cm oraz wadze 507 g. Znalezisko ma cechę szczególną, jest to znak kowalski. Toporek mógł służyć zarówno w gospodarstwie, jak i do celów bojowych. Ramy historyczne tego odkrycia są bardzo szerokie, począwszy od XIII wieku. W tamtych czasach toporki były rzadko używane przez rycerstwo, ponieważ uważano je za broń typowo chłopską.

Dzieła sztuki

W 2016 roku Muzeum Okręgowe im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy rozpoczęło w jednej ze swoich siedzib prace konserwatorskie,

realizowane przy wsparciu Funduszy Europejskich w projekcie POIŚ „Remont konserwatorski i rozbudowa obiektu Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, ul. Gdańska 4”. Jego pracownicy nie przypuszczali wówczas, że dzięki remontowi powiększą się zbiory placówki. Podczas badań historyczno-architektonicznych zespół muzealnych konserwatorów odsłonił nieznane dotąd polichromie, czyli wielobarwne ozdoby malarskie ścian, sufitów i sklepień. Jedną z nich, najlepiej zachowaną, okazała się scena z życia Jezusa – Ostatnia Wieczerza. Malowidło wykonano w pierwszej połowie XVII wieku. Było to spore zaskoczenie dla naukowców, ponieważ sceny z motywem Ostatniej Wieczerzy z tamtego okresu są typowe raczej dla Włoch.

Podczas renowacji Bazyliki Ojców Dominikanów w Lublinie, w trakcie realizacji projektu „KLASZTOR W SERCU MIASTA – renowacja Bazyliki Ojców Dominikanów w Lublinie”, badano wiele faz przekształceń kościoła z XIV wieku. Po przesunięciu jednego z ołtarzy, pochodzącego z 1761 roku, w nawie głównej konserwatorzy odsłanili m.in. wyobrażenie twarzy Matki Bożej. Zachowany częściowo układ postaci wskazał, że jest to fragment sceny Zwiastowania. Malowidło zostało wykonane na warstwie gotyckiego tynku i jest widoczne na wysokości ok. 3 m od poziomu posadzki.

* * *

Program Infrastruktura i Środowisko jest największym programem współfinansowanym z Funduszy Europejskich, wdrażanym w Unii Europejskiej. Środki z Funduszy Europejskich przeznaczone na jego realizację to ok. 27,4 mld euro. Fundusze programu zasilają kluczowe obszary, wpływające na jakość życia i konkurencyjność gospodarki w Polsce.

Program jest realizowany na terenie całego kraju i wspiera projekty z zakresu wykorzystywania środków europejskich na działania związane ze zrównoważonym rozwojem, tj. budową infrastruktury, gospodarką niskoemisyjną, ochroną środowiska naturalnego, przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu, poprawą dostępności, transportu i bezpieczeństwa energetycznego, a także inwestycje w obszarze ochrony zdrowia i dziedzictwa kulturowego.

www.pois.gov.pl

Edyta Wieczorska